

अत्र च अशौचान्तिमदिनतत्त्वभातयोः संपुत्तजनने पितृमातृभर्तृमरणे च न दिनद्वयत्रयवृद्धिः। किन्तु संपुत्तजननावधि पितृमातृभर्तृमरणावधि च पूर्णाशौचं ॥ ज्ञातिजननाशौचपूर्वार्द्धे संपुत्तजनने ज्ञातिजननाशौचकालेन शुद्धिः ॥ परार्द्धे चेत् संपुत्तजननाशौचकालेन शुद्धिः ॥

ज्ञातिमरणाशौचकालमध्ये पितृमातृभर्तृमरणे पूर्वार्द्धे पूर्णाशौचकालेन परार्द्धे पराशौचकालेन शुद्धिः ॥

संपुत्तजननाशौचान्तिमदिनतत्त्वभातयोर्ज्ञातिजनने पितृमातृभर्तृमरणाशौचान्तिमदिनतत्त्वभातयोर्ज्ञातिमरणेऽपि न दिनद्वयत्रयवृद्धिः। किन्तु पूर्वार्द्धशौचकालेन शुद्धिः ॥

संपुत्तजननाशौचान्तिमदिनतत्त्वभातयोः संपुत्तान्तरजनने एवं मातृमरणाशौचान्तिमदिनतत्त्वभातयोः पितृमरणे पितृमरणाशौचान्तिमदिनतत्त्वभातयोर्मातृमरणे च क्रमेण दिनद्वयत्रयवृद्धिः ॥ जननाशौचद्वयसन्निपाते पूर्वजातो यदाशौचकालाभ्यन्तरे मृतस्तदा सपिण्डानां सद्यःशौचेन पूर्वार्द्धशौचनाशः ॥ तन्नाशदेव परार्द्धजातबालस्य मातृपितृव्यतिरिक्तसपिण्डानां पूर्वार्द्धजातबालस्य मातापित्रादिसकलसपिण्डानां परजननाशौचस्य निवृत्तिः ॥ पूर्वजातबालस्य मातापित्रोस्त्वस्युत्पत्युक्तसखसख्युक्तजननाशौचं ॥ जननाशौचद्वयसन्निपाते प्रथमजननाशौचपूर्वार्द्धजातबालमरणे तन्मातापित्रोः पूर्वार्द्धशौचकालपर्यन्तं अङ्गास्पृश्यत्वयुक्तमशौचं ॥ परार्द्धजातबालमरणे तु तज्जननावधि तन्मातापित्रोः संपुत्तस्युत्पत्युक्तसख्युक्तजननाशौचं ॥ विशेषातिरिक्तसमसंख्यदिवसीयजननमरणाशौचयोः सन्निपाते मरणाशौचकालेन शुद्धिः ॥ असमसंख्यदिवसीयजननमरणाशौचयोः सन्निपाते तु दीर्घाशौचकालेन शुद्धिः ॥ श्रद्धेतरायाः पुत्तजननप्रयुक्तविंशतिरात्राशौचाभ्यन्तरे प्रत्युत्तमरणेऽपि पुत्तजननाशौचकालेन शुद्धिः ॥

पूर्वार्द्धसपिण्डद्वयजननवर्द्धिताशौचमध्ये पितृमातृभर्तृमरणेऽपि वर्द्धितसपिण्डद्वयजननाशौचकालेन शुद्धिः ॥ एकाहे पूर्णाशौचसपिण्डद्वयमरणे यावदशौचं तावत् सर्वसपिण्डानामस्पृश्यत्वं ॥ सकुल्यपर्यायसमानादिकमरणे विद्युदादिमरणेऽपि अशौचं त्रिरात्रं ॥ अङ्गास्पृश्यत्वमेकरात्रं ॥ तेनैतत् त्रिरात्रद्वयं गुरु ॥ विदेशस्थमरणे अर्थात् अशौचमध्ये अश्रुतसपिण्डमरणे त्रिरात्राशौचं अङ्गास्पृश्यत्वखानापनेयं ॥ अतस्तत्तुष्टु ॥ एषां सन्निपाते गुरुणैव शुद्धिः ॥

विदेशमृतज्ञातित्रिरात्राशौचस्य लघुनः विदेशमृतपितृमातृभर्तृत्रिरात्राशौचेन शुद्धिः ॥

तुल्यत्रिरात्राशौचसन्निपाते पूर्वणैव शुद्धिः ॥

कन्यापुत्रयमजोत्पत्तौ सवैवर्गाया मातृस्मासेन शुद्धिः पित्रादिसपिण्डानां स्वजात्युक्ताशौचं ॥

तयोश्शौचमध्ये एकतरमरणे श्रद्धाभिन्नमातुः

कन्यामरणात् सद्यः शुद्धिः। न तु पुत्तमरणात् ॥ पित्रादिसपिण्डानां प्रथमजातमरणात् शुद्धिः। न तु परजातमरणात् ॥ श्रद्धाया यमजोत्पत्तौ प्रथमजातमरणाशौचेन शुद्धिः। न तु परजातमरणात् ॥ पित्रादिसपिण्डानां प्रथमजातमरणात् शुद्धिः न तु परजातमरणात् ॥ एवमन्यद्वायं सुधीभिः ॥

अथ श्रवानुगमनाद्यशौचं ॥ ८

ब्राह्मणश्रवानुगमने ब्राह्मणस्य सचेतखानाभिस्पर्शघृतप्राशनैः शुद्धिः ॥

क्षत्रियश्रवानुगमने ब्राह्मणस्य एकाहेन शुद्धिः ॥

वैश्यश्रवानुगमने ब्राह्मणस्य द्वाहेन शुद्धिः ॥ शूद्रश्रवानुगमने ब्राह्मणस्य प्राणायामश्रुतेन दिनत्रयेण च शुद्धिः ॥

प्रमादात् शूद्रश्रवानुगमने ब्राह्मणस्य जलावगाहनाभिस्पर्शघृतप्राशनैः शुद्धिः ॥

अनाथब्राह्मणस्य धर्मवृद्धा दहनवहनयोः खानघृतप्राशनाभ्यां सद्यः शौचं ॥

लोभेन सजातीयदाहे स्वसजात्युक्ताशौचं ॥

असजातीयश्रवदहनवहनस्य शौचं श्रवानुगमनाशौचं ॥ खेहादिसम्बन्धदाहकविप्रादेश्च हवासे त्रिरात्रं ॥ अशौचिकुलान्नभोजने तत्तुल्याशौचं ॥ अशौचान्नभोजनं विना तद्गृहवासेऽहोरात्रं ॥

विशेषवचनाभावे सम्बन्धिनो मातुलादेरखेहनापि दाहे त्रिरात्रं ॥

चिताधूमसेवने खानात् शुद्धिः ॥ (यथाह मनुः।

“असपिण्डं दिवं प्रेतं विप्रो निर्हृत्य बन्धुवत्।

विशुध्यति त्रिरात्रेण मातुराप्ताञ्च बान्धवान् ॥

यदन्नमति तेषां तु दशाहेनैव शुध्यति।

अनदन्नमज्जैव स चेत् तस्मिन् गृहे वसेत् ॥

अनुगम्येच्छया प्रेतं ज्ञातिमज्ञातिमेव वा।

खाना सचेत् सपुत्राभिं घृतं प्राश्य विशुध्यति” ॥)

शूद्रे मृतेऽस्थिसञ्चयनकालाभ्यन्तरे तदगृहं गत्वा

श्रुनिपातेन विप्रस्य त्रिरात्रं ॥ स्थानान्तरेऽश्रुपातनेऽहोरात्रं ॥

शूद्रे मृतेऽस्थिसञ्चयनकालादूर्द्ध्वमासाभ्यन्तरे तदगृहेऽश्रुपातने विप्रस्याहोरात्रं स खानञ्च ॥

अस्थिसञ्चयनात् पूर्वं विप्रगृहे रोदने विप्रस्य

एकाहेन शुद्धिः ॥

क्षत्रवैश्ययोर्गृहे रोदने विप्रस्य द्वाहेन शुद्धिः ॥

शूद्रस्तु सर्वत्र रोदने नक्तनं शुद्धिः ॥

मृतशूद्रस्य बान्धवैः सह रोदनरहितविलापमात्रे

ब्राह्मणस्याहोरात्रं ॥

अस्थिसञ्चयनकालस्तु पूर्णाशौचे ब्राह्मणस्य चतुर्थाहः। क्षत्रियस्य षष्ठाहः। वैश्यस्य अष्टमाहः। शूद्रस्य दशमाहः ॥

अह्नाशौचे सर्वेषां द्वितीयाहः ॥

पूर्णाशौचिमरणे ब्राह्मणस्य चतुर्थाहेऽस्पृश्यतानिर्वृत्तिः ॥ क्षत्रियस्य षष्ठदिने। वैश्यस्य अष्टमदिने। शूद्रस्य दशमदिनेऽस्पृश्यतानिर्वृत्तिः ॥

सर्वस्य खण्डाशौचे त्रिभागकालेनास्पृश्यतानिर्वृत्तिः।

अतीतेऽशौचे सचेतखानेनास्पृश्यतानिर्वृत्तिः ॥ जननाशौचे सपिण्डानां अस्पृश्यतानिर्वृत्तिः ॥ पुत्तोत्पत्तौ खानात् पूर्वं पितुर्विमादृणाञ्चास्पृश्यत्वं ॥

सूतिकास्पर्शे पितुर्विमादृणाञ्च सूतिकातुल्यकालास्पृश्यत्वं ॥ अन्येषां खानमात्रं ॥

कन्यापुत्रयोर्जनने मातुर्दशरात्रमस्पृश्यत्वं ॥

कन्यापुत्रयोर्जनने श्रद्धायास्त्रयोदशरात्रमस्पृश्यत्वं ॥

अथ क्षताशौचं ॥ ९

नाभेरूर्द्धमधोवा रुधिरखवे सन्धावन्दनाद्यतिरिक्तकर्मण्येकाहः ॥

दन्तरक्तखवे सर्वत्र कर्मण्येकाहः ॥

अथ रजखलाशौचं ॥ १०

तत्र प्रथमदिनावधि त्रिरात्रमशौचं ॥ त्रिरात्रात् परं सप्तदशाहपर्यन्तं रजोदर्शनेऽशौचाभावः ॥

अष्टादशाहे रजोदर्शने एकाहमशौचं ॥

ऊनविंशदिने रजोदर्शने द्वाह्याशौचं ॥

ऊनविंशतिदिनात् परं रजोदर्शने त्रिरात्राशौचं ॥

रजखला चतुर्थेऽङ्गि भर्तृसेवनादिलौकिककर्मणि

शुद्धा। पञ्चमेऽङ्गि दैवपञ्चकर्मणिः शुद्धा ॥

(“शुद्धाभर्तृसुतुर्थेऽङ्गि अशुद्धा दैवपञ्चयोः।

दैवे कर्मणि पञ्चे च पञ्चमेऽङ्गि शुध्यति” ॥

इति शुद्धिजत्वे।)

रजखलाया अशौचमध्ये सूतिकास्पर्शे अन्यज-

जातिस्पर्शे च त्रिरात्रोपवासेन शुद्धिः ॥ उप-

वासस्तु अशौचात् परं करणीयः ॥

भर्तृपूरकपिण्डदानकाले यदि रजखला भवति

तदा वस्त्रं त्यक्त्वा पुनः खान्वा पूरकं दद्यात्

किन्तु शुद्ध्युत्तराशौचदिनसत्त्वएवायं विधिः।

तत्सत्त्वे तु शुद्धया भूत्वा देयं ॥

आब्दिकश्राद्धकालेऽपुत्तभार्या यदि रजखला

भवति तदा पञ्चमेऽङ्गि तच्छ्राद्धं कुर्यात् ॥” ॥

(अभिधित्तक्षत्रियाणां चान्द्रायणादिव्रतकारिणां

गवामयनादिद्यागप्रवृत्तानाञ्च सपिण्डमरणादाव-

शौचाभावएव। उक्तञ्च मनुना।

“न राज्ञामघदोषोऽस्ति व्रतिनां न च सत्रिणाम्।

रेन्द्रं स्थानमुपासीना ब्रह्मभूता हि ते सदा” ॥

विष्णुणाप्युक्तम्। “अशौचं न राज्ञां राजकर्मणि,

न व्रतिनां व्रते, न सत्रिणां सत्रे” ॥ इति ॥)

इत्यशौचव्यवस्था समाप्ता ॥

अश्रमः, पुं, पर्वतः। मेघः। वैदिकशब्दोऽयं ॥

अश्रमकदली, स्त्री, (अश्रमा इव कदलीफलं यस्याः।)

कदलीविशेषः। इति राजनिर्घण्टः ॥ अस्याः

गुणपर्यायौ काळकदलीशब्दे द्रव्यौः।

अश्रमकेतुः, स्त्री, (अश्रमे केतुरस्याः।) क्षत्रपाषाण-

भेदाद्वृत्तः। इति राजनिर्घण्टः ॥

अश्रमगर्भः, पुं, (अश्रमे गर्भो यस्य।) हरिश्चरिणः।

मरकतं। इत्यमरः ॥

अश्रमगर्भजं, स्त्री, (अश्रमनो गर्भाज्जायते इति। अश्रम-

गर्भ + जन् + ड।) मरकतं। इति राजनिर्घण्टः ॥

पात्रा इति भाषा ॥ (पुं, पाषाणजो वह्निः।)

अश्रमघ्नः, पुं, (अश्रमानं पाषाणं हन्ति भिनत्तीति। अश्रम-